

DERLEME

İSTATİSTİKLERLE KADIN

Dr. Ruhsan GEZGİN*

GİRİŞ

Kadın sağlığı tüm tıp bilim dalları için önemli bir sorundur. Özellikle halk sağlığı açısından kadın, birçok konunun temel bileşenidir. Bugün, kadın ve onun sorunları üzerine toplumun her kesiminden çeşitli görüşler bunun nedenini araştırarak tartışıyorlar. Tıp alanında da kadın sorunlarının kökeninin saptanması ayrıca önemlidir. Çünkü kadının tüm bu sorunları çözülmeden ona gerçekten istediğimiz nitelikte bir sağlık hizmeti sunmamız mümkün değildir. Kadın ve erkek cinsiyetleri arasında biyolojik olarak hepimizin çok net bildiği bir ayırım olduğu açıktır. Ancak kadının sorunlarının temelinde yatan cinsiyet ayırımı bundan mı kaynaklanmaktadır?

Cinsiyet temelindeki ayrılık kadın erkek statüsü ve rollerinin farklılaşması, sosyoloji, psikoloji, insan bilim (antropoloji) gibi birçok bilim dalının da konusu olmuştur. Çeşitli ekoller bu ayrışmayı biyolojik-kültürel yapı değişikliklerine ve toplumdaki işbölümünün gereklerine bağlamışlardır. Araştırmacıların bölümü kadının statüsünü, biyolojik yapısının gereği olarak gördükleri halde, birçok antropolog, cinsel farklılığın sonradan kazanılan kültürel bir özellik olduğunu savunmuşlardır. İnsan bilimin ilk öncülerinden Tylor ve Morgan 19. yy. ortalarında insanlığın bazı evrimsel dönemler geçirdiği teorisini sunmuşlardır. Morgan, yabanıllıktan barbarlığa ve oradan da uygarlığa geçiş olmak üzere üç büyük toplumsal evrim çağı tanımladı. Yabanıllık çağı, bir milyon yılı aşkın bir geçmişe sahiptir ve bu sürenin yüzde doksan dokuzu insanın da varolduğu bir zaman parçasını kapsamaktadır. Barbarlık, aşağı yukarı 8 bin yıl, uygarlık çağı ise topu topu 3 bin yıl önce başlamıştır. Yabanıl toplum konusunda araştırma yapan ilk bilim adamları, bizimkinden tümüyle farklı bir toplumsal yapıyla karşılaşmıştır. Bu araştırmacılar, anasoylu akrabalığa dayanan ve önemli rolün kadın tarafından oynandığı bir klan ve tribü dizgesinin varlığını saptadılar. Bu bulgu, baba-ailesi ve erkek üstünlüğü ile belirlenen çağdaş toplum uygulamasına büyük ölçüde ters düşmekteydi. Bu araştır-

malar, daha başka şaşırtıcı buluşlarda yaptılar. Yabanıl toplumlarda, toplumsal ve cinsel ilişkilerin, ortaklaşa üretim ve ortak mülkiyet uygulaması sonucu eşitlikçi bir nitelik gösterdiğini gördüler. Bu özellikler de özel mülkiyet ve sınıf ayırımına dayanan çağdaş toplum anlayışına ters düşmekteydi. Demek ki kadınlara onurlu bir yer veren anasoylu klan dizgesi, her iki cins insanın da eşitlik içinde yaşadığı baskı ya da cins ayrıcalığı görmediği bir ortaklaşmacı (ilkel komünal) düzendi (Reed E., 1990). Bu sınıfsız alt yapıya sahip toplumlarda üst yapı kurumları anaerkil hukuka dayanıyordu. Üretim ilişkileri, özel mülkiyet ve iktidar hırsı kavramlarını temel alan ataerkil düzene geçiş uygarlık çağı toplumunun yapısını belirlemiştir. Bu yapılanmada ekonomi, bilim, siyaset, hukuk erkek egemenliğindedir. Yani tüm toplumsal güç odakları erkeğin yönetimine verilmiş ve karar alma mekanizmalarındaki erkek egemenliği onun kendi baskınlığını sürdürecektir silah haline gelmiştir. Bu yapıda aile ise; soyun sürdürülmesi, mirasın babadan oğula geçmesini sağlayan bir kurum olarak ortaya çıkmıştır.

Yüzyılların birikimi sonucu oluşan biyolojik cinsiyet ayırımının sömürülmesi ilkel komünal dönemden, sınıflı topluma geçişle başlamıştır. Bu ayrımı destekleyen temel öge üretim ilişkisidir. Gıda maddeleri üretiminin henüz en alt aşamalarında bulunduğu ve yalnızca çok basit talepleri doyurduğu dönemde, erkekle kadının faaliyeti esas olarak aynıydı. Ancak artan işbölümüyle yalnızca görevlerin ayrılması değil, kazancın ayrılması da ortaya çıktı. Balık tutma, av, hayvan yetiştirme, tarım, özel bilgiyi ve bundan da önemlisi alet-edavatın yapımını gerekli kılar ki bunlar bilhassa erkeklerin mülkiyeti oldular. Bu gelişmede ön planda bulunan erkek, bu zenginlik kaynaklarının esas efendisi ve sahibi oldu (Bebel A., 1996). "Toprağa bağlanma, tarla kültürünün gelişmesi, hayvanların çoğalması, verimin artması, artan ürünün aile mülkiyetine geçmesini sağlamış, bu durum cinsler arasındaki dengeyi kadının aleyhine bozmuştur. Çünkü özel mülkiyet, sınıf ayırımını ve ayırımı yaratan kurumları beraberinde getirmiştir. Bu düzen içerisinde erkek üretim araçlarına, mülke, silaha ve tutsaklara sahip olmuştur. Mal varlığının çocuklara geçirilmesinin gerekliliği, erkeğin babalığının pekişmesine, kadı-

* Dokuz Eylül Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD. Doktora Öğr.

ninsa yalnızca ait olduğu erkeğe sadakatle bağlı tutulmasına yol açmıştır. Herşeyi elinde bulunduran baba, kadının da sahibidir. Ona istediği gibi hükmedebilir; mallarını devredecek bir erkek çocuğa veya toprağında çalıştıracak sayıda çocuklara sahip değilse birden fazla kadınla evlenebilir. Erkeği "yücelik, saygınlık, otorite"; kadını "itaat, güçsüzlük, bağımlılık" kavramları ile özdeşleştiren ikincil öğeler, dinsel ve töresel kurallardır. Bütün büyük din öğretileri ataerkil düzeni yasalaştırmakta ve cinsel özgü çifte standartları içlerinde barındırmaktadır" (Elmacı N., 1996).

Üretimden uzaklaşan kadın ekonomik özgürlüğü olmadığından maddi değerlerden hiçbirine sahip değildir. Bu durum maddi olarak bağımlılık ilişkileri içinde başka birisi için çalışmasını zorunlu kılmıştır. Bu kişide sahibi olan erkektir. Sonuçta kadın toplum içinde ikinci sınıf insan halini almış, aşağılanmış, ezilmiş ve kısıtlanmıştır.

Bu bilgilerin ışığında kadın erkek arasındaki cinsiyete bağlı ayırımın biyolojik kökenli olmadığı ortadadır. Toplumsal alt yapı ve onun oluşturduğu üst yapı kurumları kendi içlerinde barındırdıkları cinsiyet temelli ayırımı sürdürmek zorundadır. Bu durumda kadının günümüzdeki konumu nedir? Türk kadınının sorunları nelerdir?

Koşulların getirdiği birçok olumsuzluğa rağmen bugün dünyada kadın olmak heyecan verici bir olay. Kadın artık sadece evi yuva yapan, çocuk yetiştiren ya da topluluklarda hoşluğuyla yetinilen biri diye düşünülüyor. Eğitim, sağlık, yönetim, ekonomi, iş alanında etkin bir konuma sahip. Ama sonuçta uzun mücadelelerle elde edilen bu başarılar gelenek ve sosyal yapılanmanın etkisi ile kadının yerinde kalabilmesi için onu sürekli bir savaşın içinde tutuyor. Örneğin: Kadın başarılı bir yönetici olsa bile aynı zamanda ondan iyi bir anne, iyi bir eş, iyi bir ev kadını olması bekleniyor. Bu koşulları yerine getirmediği takdirde toplumun tüm suçlamaları ona yöneliyor. Toplum onu suçlamasa bile doğduğundan beri ona öğretilen "ana, eş kavramları" ile "kendini yaşamak" arasında çelişkiye düşüyor ve kendini suçluyor.

Türkiye'de de kadının konumu dünyadaki tüm kadınlardan farklı değildir. Aynı şekilde kadının tüm haklarının geri elde edilmesi konusunda mücadelelerini, bu savaşımın başından beri gerçekleştirmişlerdir. 1900'lü yılların başına kadar kadının tüm toplumsal yaşamı ferahlarla düzenlenmişti. Nereden alışveriş yapacağı, hangi araca bineceği, aracın neresine oturacağı, ne giyeceği, hangi semtlerde dolaşacağı, devlet tarafından belirlenmişti. Bugün Cumhuriyet Türkiye'sinde bu sorunlar aşılmıştır. Ama kadın birçok toplumsal yapılanma ile, yaşam tarzlarının kendilerinden bağımsız belirlenmesi nedeniyle, sosyal, ekonomik, siyasi kısıtlamaları farklı boyutlarda yaşamaktadır. Çeşitli istatistikler incelendiğinde Türk kadınının Cumhuriyet sonrası Türkiye'sinde oldukça ilerlediği gözlenmektedir. Türk kadınının özellikle *siyaset, ekonomi, bilim ve sosyal yaşamında iyileşmeler olduğu vurgulanmaktadır*. Ancak gözden kaçan nokta bu iyileşmelerin niceliksel boyutta kaldığıdır. Nitekim toplumsal yaşam, istatistiklerde

gözlenen bu çarpıcı gelişmenin kadının yaşamına yansımadağını göstermektedir. Burada sorulması gereken soru bunun nedeni nedir? Kadın birçok hukuksal desteğe, seçme ve seçilme hakkının tanınmasına, eğitimine özen gösterilmesine, sağlığı için özel ve öncelikli bir konuma sahip olmasına rağmen neden toplum içinde karar mekanizmalarında, ekonomide, toplumsal yaşamın her kesiminde hak ettiği yerde değildir? Bu sorunun kaynağı, soruna hala erkek egemen toplum gözüyle bakılmasıdır. Erkek egemen toplum yapısı varolduğu sürece de bu sorunun çözülmesi mümkün değildir. İstenen "kaybolmuş bir cennet" olarak ilkel komünal anaerkil yapılanmanın gelmesi değildir. Ancak kadının sorunlarının ortadan kalkmasının tek çözümünün, cinsiyet ayırımını, yapılanmasının temelinde getirerek topluma sindiren sınıflı düzenin ortadan kalkmasıdır. İkel komünal anaerkil toplumlarda başarılan gerçek "demokrasi ve eşitliğin" sadece toplumlara örnek olması gerektiği ve ancak insanlık ulaşması istenilen uygar çizgiye gelirse kadına hak ettiği konumun verileceği düşünülmektedir.

Toplumsal yapılanma içinde, hukuk düzeninde, geleneklerde, siyasette, dinde, eğitimde, iş alanında sürekli ezilen, sorunları bulunan kadın biyolojik, sosyal ve psikolojik nedenli çeşitli sağlık sorunları yaşamaktadır. Halk sağlığı yönünden bakıldığında bizim ilgilendiğimiz birçok alanda kadınlar ön planda olmakta ve bizler için öncelikli ve riskli bir grup olarak dikkat çekmektedir. Bu noktada sağlık sorunlarını çözümlenmek için kullandığımız neden-sonuç bağlantısını kadın sağlığı konusunda uygularsak, kadının bu çok boyutlu sorunları çözümlenmeden ona sunmak istediğimiz düzeyde bir sağlık hizmetine ulaşmamız da mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda kadının durumunu ortaya koyarak durum saptaması yaptığımız sonra nedeni bulup, nedene yönelik çözüm önerileri getirmenin doğru olacağı düşünülmektedir. Bundan dolayı tüm sunum boyunca istatistik bilgileri kadının niteliksel konumu ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu şekilde "kadın sağlığı konusunda başarılanması düşünülen hedeflere ne kadar ulaşılabilir" sorusu bu verilerle tekrar değerlendirilebilir diye düşünülmektedir.

Konu bir olgu sunumu tarzında ele alınarak nedenleri ve sonuçları ortaya konmaya çalışılacaktır. Burada ele alınan konu adölesan gebeliktir. Adölesan gebelik hem anne sağlığı hem de bebek sağlığı açısından çok riskli bir durumdur. 20 yaşından önce anne olan kadınların oranı adölesan doğurganlığın boyutunu gösteren bir ölçüttür. Türkiye'de adölesan doğurganlığın boyutu nedir? Ortanca ilk doğum yaşı 25-49 yaşlarındaki tüm kadınlar için yaklaşık 21'dir. Buna karşılık 17 yaşındaki her 12 kadından biri (% 8) ya anne olmuş ya da ilk çocuğa gebe kalmıştır. Bu oran 18 yaşındaki kadında hızla yükselerek yedide bire (% 15) ve 19 yaşındaki kadında 1/4 (% 23)'e yaklaşmaktadır. Kentsel yörelerde yaşayan adölesan kızlar arasında anne olanların oranı, kırsal yörede yaşayanlara göre daha yüksektir (% 10 ve % 7). En yüksek doğurganlığa Doğu Anadolu'da rastlanmasına karşın adölesan doğurganlığın en yüksek olduğu bölge Kuzey Anadolu bölgesidir (% 11.4) (Toros A., 1994).

Kadınlarımız neden erken yaşta çocuk sahibi oluyor? Bunun en önemli nedeni erken yaşta evlenmeleridir. Çünkü Türkiye'de evlilik dışı çocuk sahibi olan adölesan sayısı çok yüksek değildir. Ayrıca erken yaşta evliliğin tek sağlık yansıması adölesan gebelikte değildir. Her kadının erken yaşta evlenmesi ve doğurganlık çağı boyunca evli kalması toplumun doğurganlık düzeyini artırıcı bir etki yapar (Özbay F., 1995). Türkiye'deki evliliklerin yapısını incelersek: "Evlilik olgusu sosyal-kültürel yapıdan bağımsız değildir. Diğer sosyal olgular gibi sosyal-kültürel yapıya sıkıca bağlı olup sistemin bir ürünüdür. Bu bakımdan evlilik olgusunu toplumların eğitimi, ekonomileri ve aile yapıları, değer ve inanç sistemleri ile ilişki kurarak anlayabiliriz. Aile ve evlilik biçimlerinin tarihsel gelişimine ilişkin en göze çarpan kaynak Engels'e aittir. Engels'e göre grup halindeki evliliklerden sonra kadınlar özgürlüklerini yitirdiler, erkekler ise özgürlüklerine devam ettiler. Kadın haklarıyla özgürlüğünü konu alan çalışmalarda, erkeğin üstünlüğüne dayanan cinsiyet ayırımı ataerkil düzenle başlamaktadır (Millet, 1973; Tan 1979; Naiman, 1988). Erkeğin üstünlüğüne dayanan bu ayrıcalık kadına tek eş evliliği, erkeğe çeşitli toplumlarda farklı adlar altındaki beraberliklerini sağlayan cinsel boşluğu getirmiştir. Cinsel ayırımı destekleyen ataerkil düzen veya aile, üretim-tüketim ilişkileri ve dinsel öğretiler üzerinde kurulmuştur (Elmacı N., 1996). Türkiye'de özellikle kadınların erken yaşta evlenmesi, evlenecekleri eşi seçme hakkının olmaması, aile kararları ile evlendirilmeleri, başlık parası, akrabalık ilişkileri ve aşiret töreleri nedeniyle ekonomik nedenli evliliklere zorlanmaları gibi birçok sosyal sorun yaşanmaktadır. Nitekim evlilik olgusu incelenirken tek eşli evliliklerle ilgili istatistiklerin yanısıra çok eşli evliliklerle ilgili istatistiklerinde sunulmasının tartışma sağlaması açısından anlamlı olacağı düşünülmüştür. Ayrıca çok eşli evliliklerin varlığı toplumun kadına bakışı konusunda birçok ipucunu içinde barındırır.

KADIN ve EVLİLİK DURUMU

Öncelikle DİE'nin tek eşli evliliklerle ilgili istatistiklerine bakarsak;

- 1991 yılı verilerine göre ülkemizdeki kaba evlenme oranı binde 8.0'dir. 1991 yılında Türkiye'de 459 624 çift evli bulunuyor.

- 1991 yılı verilerine göre ortalama evlenme yaşı kadın için 22.2, erkek için 26.2'dir. Ülkemizdeki evlenmelerin yaş yapısı incelendiğinde kadınların çoğunun 15-24, erkeklerin ise 20-29 yaş grubunda evlendiği, 30 ve daha yukarı yaşlarda evlenenlerin payının hızla azaldığı görülmektedir. Yaş grubuna göre evlenmelerin yıllara göre değişimi incelendiğinde 20 yaşına kadar evlenenlerin oranında azalma eğilimi olduğu, 20-29 yaş grubunda ise artma eğilimi olduğu gözlenmektedir. Bu durum evlenme yaşının yükseldiğini vurgulamaktadır. Ancak bugün hala 15-19 yaş grubunda evlenen kadın sayısı 158 266'dır. Bu aynı yaşta evlenen erkeklerin 4.45 katıdır. Tüm evlenenlerin de üçte biridir.

- Ülkemizde 12 ve daha yukarı yaş nüfus içinde hiç evlenmeyen kadın oranı erkeklerden daha düşük olmaktadır. 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus içinde evli kadın ve erkek oranı yıllar itibarıyla aynı olmakla birlikte evli kadın oranının yaklaşık % 2-8 oranında erkekte daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum ülke dışına göç eden evli erkek sayısının daha fazla olmasından ve hala bir erkeğin birden fazla kadınla evli olabileceğinden kaynaklanmış olabilir (DİE, 1995).

Türkiye'de çok eşli evliliklerin dağılımına gelince Batı'dan Doğu'ya doğru arttığı, yoğunlaştığı görülür. Diğer bir deyişle çok eşli evliliğe ekonomik olarak gelişmemiş yörelerimizde daha çok rastlanmaktadır.

Tablo 1: Türkiye'de Çok Eşli Evliliklerin Bazı Bölgelere Göre Dağılımı

Bölgeler	Çok Eşli Evlilik Oranı (%)
Doğu Anadolu	38
Karadeniz	23
İç Anadolu	21
Ege ve Marmara	3

Kaynak: Timur, 1972: 93

Bu araştırmada çok eşli erkeklerin evli erkeklere oranı % 2'yi bulmaktadır. Gelişmiş büyük kentlerden daha küçük yerleşim yerlerine doğru gidildikçe çok eşli evlilik oranının 3 büyük kentte yüzdeye giremeyecek kadar az, küçük kent ve kasabalarda % 1, köylerde ise % 3'tür.

Sosyoloji Derneği tarafından yapılan (1991), "Gecekondu Aileler Arası Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü" adlı araştırmada bölgelerdeki çok eşli evlilik oranları şöyle saptanmıştır:

Tablo 2: Üç Büyük Kent ve Bölgelere Göre Çok Eşli Evlilik Oranları

Yer	(%)
Ankara, İstanbul, İzmir	1.2
Batı Anadolu	-
Güney Anadolu	4.7
İç Anadolu	1.7
Karadeniz	11.7
Doğu-Güneydoğu	4.7

Kaynak: Gökçe ve ark., 1991: 113

Bu oranların Türkiye'deki dağılımı % 2 olarak belirtilmektedir. Ancak "kuma" olmanın kadın açısından "onur kırıcı" bir yanının olduğu, saklama olasılığının yüksek olabileceği düşünülerek bu oranın daha yüksek olabileceği söylenmektedir (Gökçe, 1991).

Çok eşli evlilik yapan kadınların kent-kır dağılımına bakıldığında ülkemizde Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan bir araştırmada kentte çok eşli evlilik oranının 2.2, kırdaki 1.1 olduğu saptanmıştır.

Çok eşli evlilik eğitim düzeyi düşük, genelde dul ve ayrılmış kadınlarda görülmektedir. Bu kadınların kumalığı kabul etmelerinde, babalarının istekleri, onların ve baba evlerinin ekonomik düşkünlüklerinin de önemli bir payı vardır. Bununla birlikte bu kadınların hiç evlenmemiş bir erkekle yeniden evlenme şansları da oldukça düşüktür. Bu konuda yapılan bir çok araştırmanın sonucunda çok eşli evliliğin çoğunlukla aşiret tipi örgütlenmelerin evlilik biçimi olduğu ortak yorumlara sahiptir. Aşiretlerin hemen hepsi, üyelerinin pek azının gerçekleştirilmesine rağmen çok eşliliği en iyi evlilik biçimi olarak benimsemişlerdir (Wells, 1971: 75). Bu arada çok eşli evliliklerin nedenleri arasında, kadının ona soyunu sürdüreceği, mirasını bırakacak çocuk vermemesi durumunda erkeğin başka bir kadınla evlenmesinin hak olarak görülmesinde önemli payı vardır.

Sonuç olarak kuşaklar boyu süregelen çok eşli evlilik geleneği önemli bir ölçüde kültürel kalıpların ve değerlerin bir ürünüdür. Kadının statü-rolünü farklılaştıracak değerlerin, geleneklerin etkilerin değişmesi, çok eşli evlilik oranlarının düşmesinde önemli bir rol oynayacaktır (Elmacı N., 1996).

Kadınlarımız erken yaşta evleniyor ve erken yaşta gebe kalıyor. Bu durumda sorulması gereken soru kadınımlar neden erken yaşta evleniyor? Bu sorunun yanıtını kadının ilk görevini "ev kadınlığı ve çocuk bakımı" olarak gören düşüncede aramak gerekir. Çünkü bunun sonucu kadın eğitimden ve çalışma yaşamından uzak kalıyor. Bu durumda kadının eğitim ve çalışma durumunu inceleyelim:

KADIN VE ÖĞRENİM DURUMU

- Ülkemizde, okuma yazma bilen kadın erkek nüfus oranı sürekli olarak artmakta ancak iki cinsiyet arasındaki farklılık günümüzde de hala devam etmektedir. 1990 yılında yapılan son nüfus sayımına göre okur yazarlık oranı kadın için % 72.0, erkek için % 88.8'dir. 1990 yılında 25-29 yaş grubundaki kadınların % 58.3'ü ilkökul, % 18.1'i ortaokul ve lise, % 3.9'u ise üniversite mezunudur.

- 1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de 6 yaşın üzerindeki kadın sayısı toplam 24 306 582'dir. Bunlar içinde 6 808 809'u okuma yazma bilmemektedir. okuma yazma bilenlerden ise 449 309'u yüksekokul mezunu iken 10 486 693'ü ilkökul mezunudur.

- Ülkemizdeki okullaşma oranına bakıldığında ise; 6-10 yaşlarındaki kız nüfusun % 85.4'ünün, erkek nüfusun ise yaklaşık % 91.1'inin ilkökula gittiği görülmektedir. Başka bir ifade ile günümüzde ilkökula gidebilecek yaşta kız nüfusun % 14.6'sı, erkek nüfusun ise % 8.9'u ilkökul

öğrencisi değildir. Orta ve dengi okullar için okullaşma oranı kız nüfusta daha düşüktür. 1991-92 öğretim yılına göre ortaokula gidebilecek 11-13 yaşlarındaki kız nüfusun % 47.7'si, erkek nüfusun ise % 71.3'ü ortaokul öğrencisidir.

- Lise ve dengi okullar için okullaşma oranı 1991-92 öğretim yılında kız nüfusun % 31.1'i, erkek nüfusun ise % 47.3'üdür. Üniversiteye gidebilecek nüfus olarak kabul edilen 17-21 yaş nüfusta okullaşma 1991-92 öğretim yılında kız nüfusunda % 9.0'ı erkek nüfusunda % 16.8'dir (DİE, 1995).

İki cins arasındaki eğitim düzeyi farkının nedenleri üzerinde de ayrıca önemle durmak gerekir. G. Ergil'e göre "soruna toplumsal engellemelerin ışığı altında yaklaşılmalıdır. Henüz bir tarım ülkesi olma durumunda olan ülkemizde özellikle kırsal alanlarında kız çocuklarının eğitimine erkek çocuklardan daha az önem verilmesi kız çocukların çiftçi ailenin yardımcı işgücüne duydukları gereksinmeye, kız çocukların erken yaşta evlendirilmeleri ise, çoğunlukla bir çeşit yatırım sermayesi olarak görülmelerine bağlıdır. Bu nedenle, kırsal alanlarda erkek işgücünün kadın işgücüne oranla daha geçerli olmasına karşın, kadın işgücünün bol bol ve acımasız bir biçimde kullanımını, çiftçi ailelerinin kız çocuklarının eğitimine özen göstermemeleri onların statüsünü daha da düşürmüştür" (Arat N., 1989). Cinsiyete dayalı bu ayrımın yanı sıra kır ve kentte yaşayan kadınlar arasında da ortak hiçbir yan yoktur. Yani kentli kadınların yaşamında büyük değişikliklere yol açan yasal önlemler geleneksel ve kapalı çevrelerde yaşayan kadınların yaşamında pek değişiklik yapamamıştır. Okur-yazar kadın ve erkek oranındaki büyük ayrımında gösterdiği gibi bu çevrelerde kadınların eğitimi daha sınırlı kalmıştır. Dezavantaj sadece bu noktada değildir, aynı zamanda kentlerdeki hemcinslerinden daha aşağı bir sosyo-ekonomik düzeyde yaşamaktadırlar.

Türkiye'de kadının eğitimi konusunda giderek artan bir gelişme söz konusu olmakla beraber, bu ilerlemenin niteliksel değil de daha ziyade niceliksel boyutu üzerinde durulduğu bir gerçektir. Cumhuriyet reformları yüksek öğrenim kapsamında, kadınların kamu alanına çıkışlarını hedeflemiş ve bunda da başarılı olduğu oranda, şüphesiz son derece etkileyici bir niteliksel dönüşümü gerçekleştirmiştir. Ancak, Türkiye'de kadın eğitimi hiç bir zaman bir "kadın meselesi" olarak ya da "kadın bakış açısından" ele alınmamış, tersine hep bu konunun "ülkenin modernleşmesi", "toplumun kalkınması" gibi amaçlara yönelik bir araç diye değerlendirilmiş oluşu günümüzün değerleri ile bakıldığında kadın eğitiminin ihmal edilmiş önemli niteliksel boyutları olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde uygulanagelmiş olan kadın eğitimi politikalarının genel anlayışı içinde zaten cinsiyete dayalı tabakalaşmanın gerçek anlamda ortadan kaldırılması amacı yoktur. Nitekim, modernleşmiş ve kalkınmış ülkelerin toplumsal yapıları da bu sorundan arınmış değildir. Onları model alan Türkiye'nin özellikle de yarışa başlama ortam ve koşulları gözönünde bulundurulduğunda kadın

eğitiminin "kadın bakış açısından" değerlendirildiğinde bir niteliksel dönüşümü amaçlamamış olmaması pek de şartırtıcı değildir (Acar F., 1996). Bu konunun daha anlaşılır olması ve örnek olması amacıyla öğrenci ve öğretim personeli olarak yüksek öğrenimde kadınların durumu bağlamında tartışılacaktır. Ayrıca yüksek öğrenimdeki kadın konumu bilim alanında da kadına bakış konusunda önemli bir gösterge olmaktadır. Ülkemizdeki üniversite öğrencileri arasında kızların oranı % 37'dir. Bu rakam sanayileşmiş Batı ülkelerindeki oranlarla karşılaştırıldığında çok da düşük değildir.

İngiltere	% 46
Hollanda	% 45
Federal Almanya	% 38'dir.

Bu tablo ilk bakışta alt eğitim düzeylerinde kızları eğitim sisteminin dışında tutan güçlü toplumsal, ekonomik ve kuramsal mekanizmaların etkisine karşın bu düzeydeki engelleri atlayabilen kız ve kadınlar için oldukça "olumlu" katılım oranları sağlayabilen bir yüksek öğrenim yapısı ile karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Öte yandan, Türkiye üniversitelerinde akademik personelin % 32'si kadındır. Kadınların kentli işgücüne katılımı açısından OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahip Türkiye'de pek çok uzman meslek dalında da olduğu gibi yüksek öğrenimde kadın personel oranları kariyerin her kademesinde gerçekten çarpıcı denebilecek şekilde yüksektir (Acar F., 1996).

Tablo 3: Çeşitli Ülkelerde Öğretim Üyeleri İçindeki Kadın Oranları

	Profesör (%)	Doçent (%)	Yrd. Doçent (%)
Türkiye	20	23	27
İngiltere	5	10	26
Almanya	5.2	14	20
Hollanda	3	6	16
ABD	14	26	38

"Konuya ilişkin bir başka paradoks, Türkiye'de yüksek öğrenim yapısı içindeki kız öğrenci ve kadın akademisyenlerin dünyanın pek çok ülkesinde "erkek alanı" diye tanımlanan alanlardaki yoğunluğa ilişkindir. Örneğin; mühendislik dalında ülkemizde öğrenci ve öğretim personelinin ortalama % 20'si kadındır. Bu oran dünya standartları ile değerlendirildiğinde hayli yüksek bir katılımı ifade etmektedir" (Acar F., 1996).

Bu göstergelerin ardından kız öğrenciler ve kadın öğretim üyelerinin dağılım ve değişim özellikleri incelendiğinde ortaya çıkan tablo çok farklıdır (Acar F., 1996).

Bu rakam ve oranlardan çıkarılabilecek birkaç temel

Tablo 4: Türkiye'de Kız Öğrencilerin ve Kadın Öğretim Elemanlarının Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Bilim Alanı	Kız Öğrenci (%)	Kadın Öğretim Elemanı (%)
Dil-Edebiyat	60.0	43.9
Sanat	46.0	41.7
Matematik-Doğal Bilimler	46.0	-
Mühendislik	22.0	23.6
Tarım ve Ormancılık	33.0	17.4
Toplumsal Bilimler	39.0	31.5
Sağlık Bilimleri	39.0	34.6
Hukuk	35.0	30.2

sonuç şöyle özetlenebilir: Hiç bir alanda kadınlar Türkiye'de yalnızca sembolik bir varlık gösterir durumda değildir. Ancak kız öğrenciler bazı alanlarda belirgin olarak daha yoğun bir varlık sergilemektedirler ki bu alanlar ya "Dil/Edebiyat", "Beşeri Bilimler", "Sanat" gibi Batı'da da "kadına uygun" diye düşünülen, "daha az yorucu" diye nitelenen "kadınsı" alanlar ya da prestij ve sağladığı maddi ödüller itibarı ile bugün toplumda çok gözde sayılmayan, dolayısı ile de toplumsal talebin az olduğu (Örneğin; matematik ve doğal bilimler) alanlardır. Bu durumun nedenleri incelenirken az gelişmiş ülkelerde bilim ve toplumdaki karar verme odakları arasındaki bağın çok gevşek hatta kopuk olduğundan hareketle (Ruivo, 1987), bilimin bu tür toplumlarda pek de önemsenmediği ve dolayısı ile de "kadınlardan korunması" gerekmediği düşünülebilir (Acar F., 1996). Ayrıca matematik ve doğal bilimlerdeki bu yoğunluğun bir diğer nedeni, toplumda "orta ya da az prestijli" olarak kabul edilen ve kadına en uygun olduğu düşünülen öğretmenlik mesleğine yönelik eğitim verilen bir yüksek öğretim dalı haline gelmesidir.

Sağlık bilimleri ve hukuk alanlarında kız öğrenci katılımına bakıldığında ise görüyoruz ki ülkemizde bu alanlarda sembolik olmanın çok ötesinde kız öğrenci varsa da buralarda; "Dil ve Edebiyat", "Sanat" gibi alanlarda görülen türden bir "kadınlaşma" söz konusu değildir. Bu alanlarda kadın katılımı genel ortalamaya paralel sayılacak boyutlardadır. Sağlık birimleri ve hukuk gibi alanların iç yapılarına ve alt dalları arasındaki dağılımlara bakıldığında ülkemizde rekabetin yoğun, ödüllerin yüksek olduğu bu alanlarda kız-erkek öğrenci dağılımlarında kızlar aleyhine bariz şekilde artan eşitsizlikleri saptamak mümkündür. Örneğin sağlık bilimlerinde "hemşirelik"teki yoğunluğu ya da tipta ihtisas alanları itibarı ile "kadına uygun" diye nitelenecek (Örneğin pediatri, dermatoloji) alanlarda fazla, buna karşın çok defa daha prestijli ve kazançlı olan dallarda (Örneğin cerrahi) görece az bulunmaları ya da yüksek oranda kadın doktorun "jinekoloji" ihtisası yapmasına karşın büyük ve prestijli üniversite hastanelerinde jinekoloji dalında kadın araştırma görevlilerinin görece azlığı caydırıcı, engelleyici,

cinsiyetçi tutumların varlığına işaret eden belirtilerdir. Ayrıca bu alanlarda karşılaşılan önemli bir olguda kadın-erkek dağılımının eşitlenmesi konusunda karşılaşılan olumsuz rekabet koşulları ve cinsiyetçilik davranışlarının olmasıdır. Kadın paylaşılacak ödüllerin önemli ve ciddi nitelik taşıdığı alanlarda diğerlerinden farklı tepkilerle karşılaşmaktadır.

Bir diğer önemli olguda kadın katılımının en fazla olduğu alan olan beşeri bilimlerde kadın profesör ve doçent oranlarının düşük olmasıdır. Bu oran kadın profesörlerde % 5 ve doçentlerde % 2.2'dir.

Sonuç olarak kadınların bir alanda var olup olmadıkları kadar önemli olan husus bu varlığın niteliğidir. Bir yandan mevcut akademide cinsiyete dayalı bir tabakalaşmanın varlığı söz konusu iken, diğer yandan da ileriye yönelik olarak yüksek öğrenim personeli arasında kadın katılımını sakıncalı biçimde etkileyecek bir durumu ortaya koymaktadır. Kadınların yüksek öğrenim kurumlarında "uzman", "okutman" gibi kariyer niteliği kısıtlı, önü kapalı ünvan kademelerinde yığılma gösterir ki, ülkemizde "uzman"ların % 43'ü, "okutman"ların % 54.4'ü kadındır, böylesi bir durumun varlığını kanıtlamaktadır. Bu ünvan kademeleri genelde destek personeli mahiyetinde ve akademiye marjinal diyebileceğimiz konumlar oldukları için kadınların buralardaki yüksek oranlı varlığını yüksek öğrenim yapısı içinde kadınların ikincil konumlarını gösterir olarak da yorumlamak mümkündür. Bu tür destek personeli dışarıda tutulduğunda gerçek anlamı ile akademisyen kadın oranı Türkiye'de % 25'e inmektedir (Acar F., 1996). Üniversite öğrencileri arasında bilim dallarına yönelen kadınların oranı % 67 iken, sonradan kendi dalında çalışabilen kadın oranı birden düşüyor. Tersine işsiz kalan bilim insanları arasında kadınların oranı yükseliyor. Ücretlere bakıldığında da erkeklerle aynı işi yaptıkları zaman bile, erkeklerden düşük ücret alıyorlar. Ücretleri erkeklerinkinin % 60'larına, 65'lerine ulaşıyor. Bunun nedeni de kadınların o bilim dalında genellikle alt kademelerinde asistan, laborant düzeyinde, laboratuvar çalışması yapan teknisyen düzeyinde tutulmasından kaynaklanıyor. Bu kişilerin yükselmesine, proje sahibi olmalarına izin verilmiyor (Tekeli Ş., 1995).

KADIN VE ÇALIŞMA YAŞAMI

- Genel Nüfus Sayımına (GNS) göre İktisaden Faal Olan Nüfus Oranı (İFNO), kadın ve erkekte belirgin bir şekilde azalma eğilimi göstermektedir. 1990 GNS sonuçlarına göre kadın için % 42.8 erkek için % 78.3'e düşmüştür. Son nüfus sayımlarına göre İF kadın nüfus oranı, 34 yaşlarına kadar azalma, bu yaş grubundan sonra ise artma eğilimi göstermektedir. İFKO 15-34 yaşları arasında azalma eğilimi göstermesi evlilikle birlikte kadınların bir kısmının işgücünden çekilmesinden kaynaklandığı gibi, yine bu yaşların kadın doğurganlık oranının en yüksek olduğu ve sonrasındaki 5 yılı içeren döneme (Toros A., 1994) dek gelmesi kadını çocuğuna bakmak için evde kalmaya yöneltmesinden kaynaklanabilir.

- Ülkemizdeki İFN yaklaşık % 35'i kadındır. Bu oran 30

yaşlarında % 29.2 ile en düşük seviyede iken genellikle tarım sektöründe oluşan yaşlı kuşağa doğru tekrar artış eğilimi gösterip % 42.5'lere ulaşmaktadır.

- İFNO son haftada tuttuğu işe göre dağılımı kadın ve erkek değişimi göstermektedir. Tüm meslek grupları içinde en fazla yoğunluğa sahip olan meslek tarımcı meslek grubudur. Tarımda çalışan kadınların yüzdesi % 79.7'dir. İkinci yoğunluğun olduğu meslek alanı tarım dışı üretim faaliyetleri meslek grubudur. 1990 yılında bu meslek grubunda çalışan kadın yüzdeleri 6.2'dir.

- 1990 GNS sonuçlarına göre kadınlar:

Tarım sektöründe	% 55
Sanayi sektöründe	% 13.9
Hizmet sektöründe	% 14.0'dır.

- Genel olarak; kadının eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılma oranı hızla yükselmektedir. Kadın kitlelerinin büyük bir kısmını içeren okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu kadınlarda işgücüne katılma oranı genel ortalamaya benzer bir şekilde % 30'dur. Bu oran lise mezunu kadında % 48.8, üniversite mezunu kadında % 82.9'dan daha yüksektir.

- Ülkemizde işsiz olan nüfus, işgücünde olan nüfusun % 10'undan daha azdır. İşsiz olan nüfus içinde kadınların oranı azalarak son yıl içinde % 28.5 düşmüştür. Yaş gruplarına göre işsiz olan nüfusun genel olarak 15-29 yaşları arasında yoğunlaştığı görülür. İşsizlik oranının en yüksek olduğu yaş 20-24 yaş grubudur (DİE, 1995).

- Ülkemizde İF olmayan kadınların % 80'den fazlasını ev kadını oluşturmaktadır. Bu oran 1975'den 1990 yılına kadar artma eğilimi göstermektedir. 1990 GNS sonuçlarına göre 25 yaşından sonraki kadınların yaklaşık % 55 ev kadınlarından oluşmaktadır. Genç kuşaktaki (25-34) ev kadınlarının payının yaşlı kuşaktan (50-59) daha fazla olduğu gözlenmektedir. Bu da evlilikle beraber ev kadını olmanını, kadını iş yaşamından uzaklaştırdığını düşündürmektedir. Bu noktada dikkat çekici bir diğer unsur, kırsal alandan kente göç ederek tarım işçiliğinden uzaklaşan kadın yaş grubunda yoğunlaşmanın en fazla olduğu dönemin (DİE, 1995) bu grupla uyumasıdır. Kente göç eden kadın tarım alanında çalışmaktan uzaklaşıp, kentte ev kadını olmaktadır.

Çalışan nüfusun işteki durumu kadın ve erkek arasında çok farklı bir yapı göstermektedir. Çalışan kadın çoğunluğu kırsal yörelerdeki tarım sektöründe istihdam edildiğinden doğal olarak çalışan kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisi niteliğine sahiptir. Erkeklerin büyük bir kısmı ise ücretli veya kendi kadın sayısı 8 408 000'dir. Bu kadınların 6 287 000'ni ücretsiz aile işçisiyken sadece 19 000 kadın işveren, 613 000 kadında kendi hesabına çalışmaktadır (DİE, 1996).

Kadınların büyük çoğunluğunun ev kadınlığını seçme-

si ve çalışanların evlendikten sonra iş yaşamından ayrılma-
larının birçok sosyo-kültürel nedeni vardır. Bu nedenleri
araştırmakla aynı zamanda çalışan kadınların karşılaştığı
zorlukları da ortaya koymak mümkün olacaktır.

Türkiye geleneksel altyapının çok yavaş geliştiği, kadın-
ların büyük çoğunluğunun ailede, toplumda ve ekono-
mide erkek egemen kurumlara koşullanmış olduğu, pek
çok geleneksel, hukuksal zorlukla ve ayrımcılıkla karşılaştığı,
gelişmekte olan genç bir ülkedir. Ülkemizde kadınlar,
dünyanın her tarafında olduğu gibi, ancak eğitim düzey-
lerini yükselttikleri oranda erkek iş dünyasında kendilerine
yer açabilirler. Buna karşılık bilgisizlik, yanlış koşullanmaları
ve olumsuz kültürel kalıpları besleyip yaygınlaştırıyor ve
yeniden üretiyor. Örneğin kadın ve erkeğin eşit olmadık-
larını, siyasal, toplumsal ve dinsel alanlarda tüm karar
sorumluluğunu erkeğin taşıdığını öne süren geleneksel
söylem, bilgisizliğin ürünü. Ne yazık ki ülkemizin gelişmiş
Batı bölgelerinde yaşayan erkeklerin % 49'u, gelişmekte
olan Doğu bölgelerinde yaşayan erkeklerin % 60.2'si "kural
olarak erkeklerin kadınlardan daha akıllı olduklarını"
düşünüyor ve dile getiriyor (H.Ü.N.E.E., *Nüfus Bilim
Dergisi*, 1990, s. 54). Yine Batı'daki erkeklerin % 56.3'ü,
Doğu'dakilerin ise % 73.4'ü, "evde kocanın karısı üzerinde
mutlak otoritesi vardır. Kadın her zaman kocasına itaat
etmelidir" diyor. Bundan daha da vahimi Batı'da yaşayan
erkeklerin % 35.9'u, Doğu'da yaşayanların ise % 56.7'si
"kadın, eşine itaat etmeyince kocasının onu dövmeye
hakkı vardır" yargısını onaylıyor (Arat N., 1996).

Toplumda "ailenin reisinin erkek olduğu" ve "erkeğin
aileyi geçindirdiği" düşünüldüğünden, işe alınmalarda
erkekler öncelik tanınıyor. Nitekim TÜSİAD'ın *Türk
Toplumunun Değerleri Araştırması*'nda eğer iş sayısı azsa
ve işsizlik varsa, işe alınmada erkekler öncelik tanınıp
tanınmaması hususu sorulduğunda, deneklerin % 52'si
erkekler öncelik tanınmasını istemiştir (1991). Aynı
araştırmada katılımcıların % 88.3'ü kadınların çoğunluğunun
gerçekte hayattan istediği şeyin evi ve çocukları
olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların % 85'i bir kadın
çalışmaya başladığında bundan henüz ilkökula gitmeyen
çocuğunun zarar göreceğini öne sürmüştür. Yine katılımcı-
ların % 80'i ev kadınlığının iş kadını olmak kadar insanı
doyurucu olduğu kanısındadır. Bu araştırmada elde edilen
ilginç bir sonuçta geleneksel ideolojinin belirlediği açık
seçik eğilimlere rağmen, evin geliri hem kadın hem de
erkek tarafından katkıda bulunulması gerektiğini savunun-
ların oranının % 86'ları bulmasıdır. Ekonomik zorluklar,
ev kadını evi terk etmeden aile geliri katkıda bulunabi-
lecekleri kayıtsız, sigortasız, yeni bir çalışma biçimine
yönlendiriyor. Bu kadınlar ev işlerinden ve çocuklarından
artan boş zamanlarında dokuma ve giyim sanayine evde
"parça başı" iş yaparak geleneksel yapı içinde evden çıkma-
dan ek gelir sağlıyorlar. Yeterli eğitimleri ve bir meslekleri
olmayan bu kadınların bağımsız kişilik ve kimlik ve sonuçta
da ekonomik güç kazanmaları olanaksızlaşıyor (Arat N.,
1996). Çalışan kadının sosyal güvencesine bakıldığında
kayıtsız kadın oranının erkekten çok daha fazla olduğu
görülüyor. Her çalışan 6 erkekten biri kayıtsızken, çalışan

her 2 kadından biri kayıtsız çalışmaktadır. SSK istatistik-
lerinde sigorta kapsamında olan işçilerin % 90'ı erkekten
ancak % 10'u kadın (DİE, 1996). Bu arada bir işi olan ka-
dınların işten ayrılmaya özendirilen bazı hukuksal düzenle-
meler ise, işgücü içindeki kadın oranının düşmesine katkıda
bulunuyor. Örneğin SSK, evlenmeden önce çalışan, evlenir
evlenmez işi bırakmak isteyen kadınlara primlerini evlilik
toptan ödemesi olarak geri vermektedir. Yine işi bırakıp
evlenen kadın, isteğe bağlı olarak sigortalanabilmekte ve
emeklilik hakkını çalışmadan elde edebilmektedir. Bu gibi
hukuksal düzenlemeler, koruyucu, gözetici haklar olarak
görünmelerine karşı, kadının çalışma yaşamından çok aile
yaşamına, ev içi işlevlerine öncelik tanıyan ve gerçekte
onun çalışma yaşamına entegre olmasını engelleyen dü-
zenlemelerdir.

Ataerkil toplumların tümünde geçerli olan geleneksel
ideolojinin cinsiyetçi işbölümü, kadını öncelikle ev
işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutar. Kadınların
büyük bir çoğunluğu, bu nedenle toplumsal üretimden
uzak kalır ve kendilerine küçük yaşlardan itibaren öğretilip
benimsenen toplumsal cinsiyet, düşünce davranış kalıpla-
rına göre beceriler edinir. Zaman zaman bu beceriler onlara
evdeki işlerini bir uzantısı olan mesleklerde ve çalışma
alanlarında istihdam olanakları açar. Ama kadınlar tüm
toplumlarda hep ikinci dereceden emek kaynağı olmayı
sürdürürler. Çünkü geleneksel ideoloji, "kadın için aile ve
çocuğun her şeyden önce olduğunu" kuşaktan kuşağa
aktarır. Bu nedenle, çalışma yaşamında erkeğe özgü ve
kadına özgü olarak nitelenen işler, geleneksel olarak belir-
lenmiştir. İşleri toplumsal cinsiyet açısından kategorilere
ayırın bu anlayış, kadını toplumsal üretime "ev kadınlığı"
statüsünü koruyarak ve ancak kadın emeğini gerektiren
zorunlu durumlarda dahil eder.

Kadınlar bu yüzden daha çok hizmetler sektöründe,
sağlık, eğitim, tekstil, gıda vb. alanlarda kitlesel bir biçimde
çalışırlar. Eşit işe eşit ücret yasalarına rağmen ücretleri er-
keklerinden daha düşüktür. Ekonomik bunalım dö-
nemlerinde ya öncelikle işten çıkartırlar ya da part-time
olarak çalışmaya yönlendirilirler. Karar alıcı, yönetici, örgüt-
leyici, konumlara çok az sayıda ve çok zor gelebilirler. Ev-
lilik ve çocuk bakımı gibi nedenlerle işi aksatma veya bı-
rakma olasılıkları oldukça yüksektir. Bundan ötürü, işe al-
malarda erkekler tercih edilmezler.

Bütün bunlara rağmen, kadınlar dünya çapında toplam
işgücü içinde yükün 2/3'nü yüklenirler, dünyanın toplam
gıdasının % 50'sini üretirler; ama dünya gelirinden ancak
onda bir oranında pay alıp dünyadaki tüm mal varlığının
yalnızca % 1'ine sahip olabilirler (Arat N., 1996).

Türkiye'de de bu yapılanmanın getirisi olarak kadının,
çalışma yaşamı istatistiklerinde yıllarla giderek artan bir
şekilde katılımı görülse de bu gerçek toplumsal yaşama
yansımamakta ve kadının konumunu değiştirmemektedir.
Kadın karar alıcı, yönetici, örgütleyici konumlara çok az
sayıda ve çok zor gelebilmektedir. Kadının iş yaşamındaki
varlığı erkek egemen toplumun çağdaşlık adına kadına

verdiği tavizlerle sınırlanmaktadır. 1990 Genel Nüfus Sayımını sonuçları incelendiğinde ilmi ve teknik elemanlar, müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri, idari personel ve benzeri çalışanların erkek ve kadın oranlarına bakıldığında erkeklerin bu konularda ezici çoğunluğu farkedilmektedir (DİE, 1996).

Bu noktaya gelindiğinde kadının sorunlarının çözümünde yasalardan faydalanılarak düzenlemeler getirilebilir. Ayrıca siyasi yaşamdaki seçilen ve seçen kadın bu konunun çözümünde etkin olarak yasa koydurucu etkilerini kullanarak sorunu çözebilir. O zaman hukuk ve siyasette kadın ne konum da onu inceleyelim.

KADIN SİYASET ve HUKUK

Kadınların bundan iki yüzyıl önce başlattıkları erkeklerle eşit olma mücadelesi ancak bu yüzyılda gerçek kimliğini bulmuştur. Bu yüzyılın da özellikle son çeyreğinde kadınla erkek arasındaki toplum içinde var olan yasal ve uygulamalardan kaynaklanan, kadının sosyo-ekonomik konumuna ilişkin eşitsizliğin giderilmesi için çabalar ve eylemler yoğunluk kazanmış bulunmaktadır.

Uluslararası platformda kadınların durumu ve konumlarını iyileştirmeye yönelik faaliyetler BM tarafından yapılmakla birlikte Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) ve Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO) tarafından da değişik platformlarda kadın sorunları tartışılmaktadır.

1945 yılında kurulan BM teşkilatı içinde 1947 yılında Kadının Statüsü Komisyonu oluşturulmuştur. 1970'li yılların başında kadınlara karşı ayrımcılığın tüm üye ülkelerde çeşitli görünümde ve boyutlarda sürdürüldüğü tespit edilerek 1972 yılında BM Genel Kurulu 3010 sayılı kararıyla 1975 yılını Uluslararası Kadınlar Yılı olarak kabul etmiştir. 1975 yılında ilki yapılan Dünya Kadınlar Konferansı'nda "Kadının Eşitlik, Kalkınma ve Barışa Katkıları 1975 Meksika Deklarasyonu" olarak yayınlanmıştır. Daha sonra her beş

yılda bir bu konferanslar yapılmaya devam etmiştir.

BM Genel Kurulu, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni 1 Mart 1980'de üye ülkelere imzasına açarak, 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe sokmuştur.

Kadınların insan haklarını savunan tek yasal döküman olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin birinci maddesi, "kadınlara karşı ayırım" deyimini "kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın-erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınması, kullanılması ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama" şeklinde tanımlamaktadır.

Bu doğrultuda ülkelere eğitim, sağlık ve aile planlaması, istihdam ve çalışma koşulları, sosyal güvenlik, hukuk, aile hukuku ve kırsal alanda var olan "de jure" (yasal) ve "de facto" (Uygulanan) yasalar ve güncel uygulamalar içinde kadınlara karşı ayırma yol açan bölümlerin kaldırılması önerilmektedir. Türkiye'de bu anlaşmaya çekincelerle imza atmıştır. Türkiye'nin çekinceleri özellikle aile hukuku konularında olmuştur (Aykoc G., 1996).

Türkiye'de hukuksal anlamda kadının haklarına kavuşması Cumhuriyet'in kurulmasından sonra başlamıştır. Türk Medeni Kanunu, 1927 yılında ilk Genel Nüfus Sayımı'nda kadınların da kitle olarak sayılması, 1937'de TBMM'ye seçme ve seçilme hakkının tanınması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu gibi kanunlarla Türk kadını, Cumhuriyetimizle beraber gerek özel hukuk alanında yeni haklar, gerekse kamu hukuku alanında siyasal haklar açısından yeni bir sosyal ve yasal konum kazanmıştır. Bu kazanımların verilen ve dolayısıyla sağlanan hakların ne ölçüde kullanıldığı veya kullanıldığına ilişkin durumu, 1990'lar Türkiye'sinde Türk kadınının sosyal, ekonomik ve siyasal yaşama katılımının erkeklerle oranla geride olduğunu gösteren istatistik verilerle kanıtlandığı düşünülmektedir.

Tablo 5: Yıllar İçinde Meslek Gruplarına Göre İstihdam Edilen Kadın ve Erkek Oranları

Yıllar	Toplam	İlmi ve Teknik Elemanlar Serbest Meslek Sahipleri ve Bunlarla İlgili Meslekler (%)	Müteşebbisler, Direktörler ve Üst Kademe Yöneticileri (%)	İdari Personel ve Benzeri Çalışanlar (%)
Erkek				
1970	9 306 000	4.45	0.85	2.93
1980	11 709 000	4.99	1.27	3.74
1990	14 973 000	5.88	1.46	4.24
Kadın				
1970	5 813 000	2.40	0.08	1.25
1980	6 814 000	3.74	0.11	3.09
1990	8 408 000	4.76	0.20	3.85

Hukuksal desteğe rağmen kadınların sorunlarında neden bir iyileşme yaşanmamaktadır? Türk kadını neden hala sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda hak ettiği yeri alamamıştır? Bu soruların yanıtlarını verirken Türkiye'de tüm ekonomik ve sosyal konularda olduğu gibi kadın konusunda da politikalar oluşturma görevini üstlenmiş olan Devlet Planlama Teşkilatı'nın konuya bakışını kısaca vermekte yarar görülmektedir.

Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar 1960 yılından 1985 yılına kadar kadın konusunu başlı başına politika üretecek bir sosyal sektör olarak ele almamıştır. Bu dönemde ana amaç, toplumsal ve kültürel kalkınma çabalarının bireylere toplum açısından yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması olmuştur. DPT 1975 yılında Meksika Konferansı'nın saptadığı Dünya Eylem Planı çerçevesinde sorumlu kuruluş olarak ilgilenmeye başlamıştır (Aykor G., 1996).

1985 yılından bu yana Devlet Planlama Teşkilatı gerek uluslararası kararlar, gerekse yapılan araştırmalar ve çalışmalar çerçevesinde doğrudan doğruya kadınlarla ilgili bir sektörün oluşturulması kararını almıştır. Bu doğrultuda ilk kez 1987 yılında Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü içinde "Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu" kurulmuştur. Böylece ilk kez 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 1989 yılı programında "kadın konusu" sosyal sektörler içinde politika ve tedbirler üretilen bir sektör olarak yerini almıştır. Ülkemizde 1990 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurularak kadın konularından sorumlu uygulayıcı bir resmi mekanizma oluşturulmuştur. Genel Müdürlük 1991 yılında Başbakanlığa bağlanmış ve 1994 yılında da gene Başbakanlığa bağlı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetini sürdüren bir konuma girmiştir. Bugün Kadından Sorumlu bir Devlet Bakanımız bulunmaktadır.

Sonuçta, Türkiye uluslararası düzeyde, özellikle sözleşme çerçevesinde üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. Bu nedenle bu "Sözleşme"nin kendisi ve "komite" çalışmalarının Türk kamuoyuna aktararak sürekli gündemde tutulması gereklidir. Ancak böyle bir uğraşın bugün Türkiye'de yapıldığını söylemek mümkün değildir.

Hukuk alanında bu gelişmeleri yaşayan kadının siyasal yaşama katılımını da kısaca özetlemek uygundur:

"Ulusal egemenlik kavramı, siyasal iktidarın tanınması değil toplumsal kökenli olduğunun kabulüyle gündeme gelmiştir. İktidarın kaynağı toplum olunca, toplum adına bu iktidarı kimin ya da kimlerin kullanacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan görüşe göre egemenliği kullanmak için hak değil, kamu görevinin yerine getirilmesidir. Öyleyse ulus adına seçme işini, bunu en iyi yapabilecek olanlara vermek gereklidir. Bu durumda devleti kimin yöneteceğine en iyi karar verebilecek durumda olanlarda vergi verenlerdir. Ulus adına egemenliğin kullanılmasına katılmada bir sonraki

aşama servet sahibi olmayan, ama belirli görevlerde bulunanlara da oy hakkının tanınmasıdır" (Kışlalı A.T., 1996).

Oy hakkına getirilen en yaygın sınırlamanınsa cinsiyet ve yaşla ilgili olduğunu biliyoruz. Eski Yunan Kent Demokrasisi'nde kadın yurttaş sayılmıyordu. Batılı demokrasilerde en uzun süren oy kısıtlamasının kadınlarla ilgili olduğu da bir gerçektir. Bu kısıtlama, kadın ve erkeğin toplumsal konularının farklılığına dayandırılmıştır. Mademki kadın ev işleri ile uğraşmakta ve toplumsal işlevleri erkekler üstlenmektedir, öyleyse kadının oy vermesi için bir nedende yoktur. Kadınlarla ilgili bu sınırlandırmanın nedeni de, toplumsal bazı ayrıcalıkların korunması endişesidir. Kadın-erkek eşitsizliğine inananlar için kadına oy hakkının tanınmasını kabul etmek zordur.

Kadınlar oy hakkını, dünyada ilk kez, ABD'nin Wyoming eyaletinde 1890 yılında elde ettiler. Bu uygulamanın ABD'de genelleşmesi için 30 yıl beklemek gerekti. Kadınlara oy hakkını İngiltere 1928'de, Fransa ise ancak 1944'de kabul etti. İsviçre'nin bazı kantonlarında erkeklerin halk oylamasındaki olumsuz tavrıyla yakın geçmişe kadar sardı.

1930'lu yılların başından itibaren Türkiye'de kadın, erkeklerle birlikte erkek toplumunca belirlenmiş siyasal yaşamın içinde yer almaktadır. 1923'de Kadınlar Halk Partisi kurulmak istenmiş, ancak engellenmiştir. TBMM'de ilk kez kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi konusunda teklif getirildiğinde, milletvekilleri masaların üzerine vurarak konuşmayı susturmuşlardı. Ancak 1934 yılında Türk kadınına tanınan seçme ve seçilme hakkıyla, zamanına göre ilerici bir yaklaşımı simgelemektedir. 1935 yılında ilk seçimde 18 kadın parlamenter seçildi (Koray M., 1995).

Tablo 6: Geçmişten Bugüne Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kadınlar

Seçim Yılı	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı (%)
1935-39	441	18	4.08
1939-43	465	15	3.23
1943-46	484	16	3.31
1946-49	497	9	1.81
1950-51	491	3	0.61
1954	535	4	0.75
1957	602	8	1.35
1961	449	3	0.67
1965, 66, 68	455	8	1.76
1969	450	5	1.11
1973-75	456	6	1.31
1977-79	455	4	0.88
1983-86	410	12	2.93
1987	449	6	1.34

Kaynak: Koray M., 1995; s: 213

Cumhuriyetin ilk yıllarında tek partili seçim sisteminde parlamenter kadınların oranı çok partili seçimlerdeki parlamenter oranından oldukça yüksektir. Özellikle çok partili seçimlerde kadın parlamenterlerin kendi çabalarıyla milletvekili olmaları önemli bir anlam kazanmaktadır. Tek partili dönemde kadın sorunlarını daha çok gündeme getiren ve kendilerini kadınların temsilcisi olarak gören kadın politikacıların yerini, kendilerini kadınların temsilcisi olarak görmekten uzaklaşan ve kadın sorunlarını yansıtmaya eğilimi azalan politikacılar almıştır (Arat N., 1987). Bu dönemde kadınlar için parti kimliği ön plana çıkmıştır. Çok partili yaşamla birlikte erkeklerle benzer koşullarda siyasal yarışma giren kadınların, birer zayıflık sayılabileceği kaygısıyla, kadın olma özelliklerini adeta yok sayma eğilimi içine girdikleri söylenebilir. Görülüyorki, Türkiye'de kadın yalnız sayısal yetersizliği nedeniyle değil, seçilen kadınların nitelikleri ve kadın sorunlarına ilgisi nedeniyle de siyasal karar organlarında pek temsil edilememektedir. Ayrıca yerel yönetimlerde de kadının konumu çok farklı değildir. 1980 sonrası İstanbul'daki belediyelerde toplam olarak kadın meclis üyesi sayısı % 4.3, Ankara'da % 12.1, İzmir'de % 13.2 olmaktadır (Koray M., 1995). Ayrıca kaymakam, vali, anayasa mahkemesi üyesi, Yargıtay üyeliği gibi yönetici birimlerde de kadını görmek mümkün değildir. Yani bugünün Türkiye'sinde kadın seçme ve seçilme hakkına rağmen siyasette eşit bir konuma gelmemiştir.

Seçilen kadın bu durumdayken, seçmen kadının durumu da çok farklı değildir. Yerleşik değer yargıları ve aile yapısının bilinçlenmeyi ve daha da önemlisi mücadeleyi zorlaştırdığı ortadadır. Bu nedenle de, kadının siyasal temsildeki konumu zayıftır. Kadınların siyasal tutum ve davranışlarında ilk dikkati çeken özellikler şunlardır: Kadınlar siyasal katılmaya ve bu arada sandık başına gitmeye erkeklerden daha az eğilim taşıyorlar. Tutucu partileri daha çok destekliyorlar. Ama erkeklerin siyasal tercihleri daha zor değişirken kadınlarda bu ölçüde bir kararlılık görülüyor. Parti önderinin ya da adayların kişiliği, kadınları genellikle ideolojiden ve parti programlarından daha çok etkileyebiliyor. Bekar ya da dul kadınlarda, erkeklerden farklı siyasal davranışlar daha belirginleşirken, evli kadınların büyük ölçüde kocalarının siyasal tercihlerine uydukları anlaşılıyor. Güçlü olanı ve dolayısıyla, istikrarı seçme eğilimi de, kadınlarda erkeklerden daha fazladır (Kışlalı A.T., 1996).

1980'li yıllarla birlikte, kadın konusu Türkiye'nin gündemine önemle girmiştir. Kadının toplumsal katılımı yönünden yeni rol tanımları yapılmış, kadın kendine yeni kimlikler kazanmıştır. Buna karşılık, kadınların toplumsal katılımıyla siyasal katılımı arasında bir boşluk doğmuştur. Siyasal otoriteler bu duruma yeni bir bakış açısı getirebilmek için kadına siyasette daha fazla yer vermek bakımından farklı kadın söylemi geliştirmeye yönelmişlerdir. Siyasal partilerce geliştirilmeye çalışılan söylem, kurumsal siyasetteki egemen erkek yapısını sorgulamamaktadır. Siyasal partilerin temel amacı, kadın oylarından pay alma isteğidir. Daha doğru bir deyişle, siyasal partiler iktidar olabilmek için erkek seçmen kadar kadın seçmenin oylarını almanın şart olduğu bilinciyle, söylemlerini geliştirmeye

yönelmektedirler. Halen hiç bir siyasi parti, Türk toplumundaki siyasetteki erkeğin egemen olduğu yapıları sorgulamak istememektedir. Siyasetteki erkek egemen yapıları doğru ve gerçek kabul ettikleri için de, kadınlara yönelik olarak geliştirdikleri söylemlerinde kadınları daha uyumlu kılacak politikalar üretememektedirler. Bu arada siyasal partiler göstermecilikten (tokenizm) azami ölçüde yararlanma yollarını aramaktadırlar. Göstermecilik bir yandan mevcut siyasal sistemi sorgulamayı ve dönüştürmeyi önlerken, kadınlara sistemden dışlanıyormuş gibi bir duygu verilmekte, yapıyı kadınların gözünde yasallaştırmakta ve doğallaştırmaktadır (Tokgöz O., 1996).

Bütün bunlar kadının söylendiği gibi siyaset yaşamında var olduğunu doğrulamıyor. Sosyal, ekonomik, bilimsel alanda olduğu gibi siyasal alanda da kadın hala eşitçi ve dengeli bir konuma sahip değildir. Ataerkil düzenin toplumu elinde tutmak için gerekli üretim ilişkilerinde baskın olmasını sağlayan bu alanlarda kadın, düzenin kendi diyalettiği içinde hep bu ikincil konumunu sürdürmek zorunda kalacaktır.

"Çalışma, mülkiyet, tüketim ve ekonomik, toplumsal, siyasal özgürlükler arasındaki bağ, çok önemli bir bağlıdır. Ataerkil değerlerin ya da erkek egemen zihinlerin kurumları biçimlendirdiği toplumlarda kadınlar her alanda (ekonomi, siyaset, bilim) engelleyici bir sınırlanmışlık durumunu, marjinal bir varoluş konumunu yaşarlar. Bu sınırlar ve kısıtlamalar kalktığı ölçüde özgürlük ve güç de (iktidar) artar. Kadınlar bu güçlerini toplumsal, siyasal süreçlere, ekonomiye yansıtırlar" (Arat N., 1996).

Son olarak 1935 yılında Cumhuriyet Türkiye'sinde, Dünya Kadınlar Birliği'nin 12. Dünya Kadınlar Konferansı'na ilişkin Sabiha Sertel yazdığı "Yanlış Yolda Giden Feminizm" adlı makalesinde "... Demek ki siyasal haklarını almakla, kanun nazarında müsavi olmakla, mesele bitmemiş... O halde bu tazyik ve esaretin kökü nerede? Onu bulmaz lazım... Hükümetlerinin bütün iyi niyetlerine, kadınların bütün gayretlerine rağmen bu kökü, üzerine birkaç kat boya sürmekle düzeltmek mümkün değildir. Bu asırların yerleştirdiği olgunlaştırdığı bir köktür." (Gümüsoğlu F.H., 1997) diye yazmıştır. Bugünün Türkiye'sinde konunun hala aynı şekilde sürüyor olması bu sözlerin günümüzde de geçerliliğini koruduğunu ve doğruluğunu kanıtlamaktadır.

İlk baştaki saptamaya dönülecek olursa bir toplumdaki sağlık sorunlarına getirilecek çözümler için öncelikle o toplumun yapısını iyi çözümlenmek gerekir. Eğer olaya sadece sağlık sorunu boyutunda bakılacak olursa getirilecek çözüm önerileri yaşama geçirilemeyecektir. Her ne kadar iyi niyetli olursa olsun bütüncül yaklaşım temelli olmayan bakış, kadının yaşamına ve sağlık sorunlarına köklü çözümler getirilmesini sağlayamaz. Bu nedenle kadının toplum içindeki konumu eşitlikçi bir düzeye geldiğinde, erkek ve kadın arasında sadece biyolojik yapılarına bağlı ayrılıklar kaldığında halk sağlığına düşen görev bu konuda kadını öncelikli görüp, onun lehine çözüm önerileri geliştirmek olmalıdır.

KAYNAKLAR

Acar F., (1996), "Türkiye'de Kadınların Yüksek Öğrenim Deneyimi", Türkiye'de Kadın Olmak, Yayına Hazırlayan: N. Arat, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 195-211.

Arat N., (1989), "Türkiye'de Kadınların ve Kızların Eğitime Genel Bir Bakış", Türkiye'de Çocuğun Durumu, DPT-UNICEF Yayını, s: 97.

Arat N., (1996), "Türkiye'de Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Zorlukların Sosyo-Kültürel Nedenleri", Türkiye'de Kadın Olmak, Yayına Hazırlayan: N. Arat, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 43-53.

Aykor G., (1996), "Uluslararası Düzeyde Kadın Sorunu ve Türkiye", Türkiye'de Kadın Olmak, Yayına Hazırlayan: N. Arat, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 135-145.

Bebel A., (1996), "Kadın ve Sosyalizm". Çev. S.N. Kaya, İnter Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 61.

DİE (1995), "Evlence İstatistikleri", İstatistiklerle Kadın 1927-1992. DİE Matbaası, Ankara, Yayın No: 1712, s: 47-49.

DİE (1995), "Öğrenim İstatistikleri". İstatistiklerle Kadın 1927-1992. DİE Matbaası, Ankara, Yayın No: 1712, s: 8-15, 79-83.

DİE, (1995), "Çalışma İstatistikleri", İstatistiklerle Kadın 1927-1992. DİE Matbaası, Ankara, Yayın No: 1712, s: 22-34, 87-104.

DİE, (1995), "Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demokrazi Yapısı ve Gelişimi", 21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar. DİE Matbaası, Ankara, Yayın No: 1839, s: 64.

DİE, (1996), "Çalışma İstatistikleri 1995". DİE Matbaası, Ankara, Yayın No: 1872, s: 123.

DİE, (1996), "Çalışma İstatistikleri 1995", DİE Matbaası,

Ankara, Yayın No: 1872, s: 112.

Elmacı N., (1996), "Poligami: Çokeşli Evlilikler", Türkiye'de Kadın Olmak, Yayına Hazırlayan: N. Arat, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 81-96.

Gümüšoğlu FH., (1997), "Türkiyeli Kadının Terakkisi Müthiş", Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı: 34, s: 31.

Kışlalı AT., (1996), "Ulusal Egemenlik ve Siyasette Kadın", Türkiye'de Kadın Olmak, Yayına Hazırlayan: N. Arat, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 73-78.

Koray M., (1995), "Kadın Siyaset Kota". Türkiye'de Kadın Olgusu, Yayına Hazırlayan: N. Arat, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 213-215.

Özbay F., (1995), "Kadının Statüsü ve Doğurganlık". Türkiye'de Kadın Olgusu, Yayına Hazırlayan: N. Arat, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 157.

Reed E., (1990), "Kadının Evrimi, Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye". Çev. Ş. Yeğin. Payel Yayınları, No: 60; 2. Basım, İstanbul, s: 13.

Tekeli Ş., (1995), "Bilimlerde Metodolojinin Kadın Bakış Açısından İrdelenmesi", Türkiye'de Kadın Olgusu, Yayına Hazırlayan: N. Arat, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 46.

Toros A., (1994), "Doğurganlık" SB (Türkiye), H.Ü. Nüfus Etüdleri Enstitüsü ve Makro International Inc, Türkiye Sağlık Araştırması 1993, Ankara, s: 34.

Toros A., (1993), "Doğurganlık" SB. H.Ü. Nüfus Enstitüsü ve Makro International Inc, 1994. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Ankara, Türkiye s: 29.

Tokgöz O., (1996), "Siyasal Reklamlarda Kadın ve Kadın İmgeleri Örnek Olay Olarak 1987 ve 1991 Seçimleri", Türkiye'de Kadın Olmak, Yayına Hazırlayan: N. Arat, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s: 56-58.